

31 Δεκεμβρίου 2019

Χρόνος και πνευματικότητα (μέρος 2ο)

[Ορθοδοξία και Ορθοπραξία](#) / [Ορθόδοξη πίστη](#)

Σ' όλους αυτούς τους λόγους οφείλεται αυτό που θα ονομάζαμε «φυγή» από το χρόνο, φυγή από το παρόν. Τέτοια φυγή πρέσβευαν και μερικά αρχαία φιλοσοφικά συστήματα, όταν δίδασκαν ότι ο χρόνος και η ύλη είναι εκ φύσεως κακά στοιχεία κι' ο άνθρωπος για να βρει τη λύτρωσή του πρέπει να καταφύγει έξω από την ιστορία, σε μια μυστική ένωση με το θείο. Με ένα τέτοιο όμως μυστικισμό βρισκόμαστε ακριβώς στο αντίθετο του Χριστιανισμού, ο οποίος είναι η συνάντηση του Θεού με τον άνθρωπο μέσα στο χρόνο και στην ιστορία. Ο ίδιος ο Θεός σαρκώνεται μέσα στην ιστορία κι' εκεί μέσα συναντά τον άνθρωπο, μέσα στην αθλιότητα και τη δουλεία του, και δεν απαιτεί τη φυγή του ανθρώπου από τον κόσμο αλλά την μεταμόρφωσή του μέσα στον κόσμο, μαζί με τον κόσμο.

Φυσικά έχουμε μια διαφορετική θεώρηση του κόσμου στον Χριστιανισμό και στην ελληνική αρχαιότητα. Ο κόσμος στην αρχαιότητα (κυρίως στον Πλάτωνα και στα δυαρχικά φιλοσοφικά συστήματα) είναι ή το κακό στοιχείο μέσα στο οποίο είναι εγκλωβισμένος ο άνθρωπος και πρέπει να σωθεί δια της φυγής, ή (στα πανθεϊστικά ρεύματα) είναι «κλάσμα του θείου», κομμάτι του Θεού, σε τρόπο που Θεός και κόσμος να συγχέονται οντολογικά. Για τον Χριστιανισμό ο κόσμος δεν είναι ούτε εκ φύσεως κακός ούτε «κλάσμα» του θείου, είναι πλάσμα του Θεού· είναι το «καλόν λίαν» έργο της θείας δημιουργίας. Εάν υποδουλώθηκε στη φθορά, αυτό δεν προήλθε από τη φύση του αλλά από την αντίθεσή του στο Θεό, ο οποίος και πάλι

παρά τούτα του δίνει τη δυνατότητα της μεταμορφώσεως και ανακαινίσεως. Επομένως στο Χριστιανισμό έχουμε θετική εκτίμηση της ύλης και του κόσμου, του χρόνου και της ιστορίας.

Για να γίνει πιο κατανοητή αυτή η θετική εκτίμηση του κόσμου θα πούμε μερικά παραδείγματα από την Ορθόδοξη παράδοση μας. α) Στη θεία λειτουργία γίνεται χρήση άρτου και οίνου που μεταβάλλονται σε σώμα και αίμα Χριστού, λαμβάνονται δηλαδή υλικά στοιχεία που μεταμορφώνονται. Επίσης η Εκκλησία μας έχει ευχές που αναφέρονται στα προϊόντα της γης (σταφύλια, σιτάρι κλπ.), στα κτηνοτροφικά προϊόντα (γάλα, γιαούρτι), στη βροχή που χρειάζονται τα χωράφια κ.ά. Μια αρχαία λειτουργία της Αιγύπτου, η λειτουργία του Αγίου Μάρκου, περιέχει μεταξύ άλλων και το αίτημα να μην επιτρέψει ο Θεός το ξεχείλισμα του Νείλου, ώστε να μη καταστραφούν τα σπαρτά. Δεν είναι παράδοξα όλα αυτά, γιατί η Ορθόδοξη Εκκλησία, σαν γνήσια έκφραση του Χριστιανισμού, ενδιαφέρεται για τον άνθρωπο, για τη ζωή του, για την ύλη με την οποία ζει, για την ύλη όμως που την μεταμορφώνει σε «καινή κτίση», σε νέο κόσμο. β) Κι' ένα δεύτερο παράδειγμα, παρμένο από τον μοναχισμό. Θάταν πολύ επιφανειακή θεώρηση του μοναχισμού, αν βλέπαμε σ' αυτόν μια τάση εκμηδενίσεως και καταστροφής του σώματος που θα μας θύμιζε τον Πλάτωνα ή τη νεοπλατωνική δυαρχία. Ο μοναχισμός δεν είναι η άρνηση του σώματος, του θείου δημιουργήματος, αλλά η εκπαίδευσή του, ώστε να γίνει ακόμη πιο άξιο ενδιαίτημα του Πνεύματος του Θεού, η προσπάθεια υποταγής του στο θέλημα του Θεού· όχι λοιπόν η καταστροφή του αλλά η εξύψωσή του.

Σ' αυτά τα δύο παραδείγματα, και σε πολλά άλλα που θα μπορούσε να αναφέρει κανείς φαίνεται η θετική τοποθέτηση του Χριστιανισμού απέναντι στο κόσμο και στα στοιχεία που τον αποτελούν. Αφού λοιπόν είναι έργο του Θεού ο κόσμος, η ύλη, ο χρόνος και η ιστορία, ο χριστιανός καλείται να ζήσει μέσα σ' αυτά, μέσα στο κάθε παρόν δημιουργικά και θετικά. Κάθε απόπειρα φυγής αποτελεί δειλία και συγχρόνως περιφρόνηση της δημιουργίας του Θεού.

Υπόβαθρο για τη θετική αντιμετώπιση του κόσμου είναι η αγάπη και ο σεβασμός της ζωής. Αγάπη σαν ανταύγεια της θείας αγάπης που έφτασε μέχρι το σταυρό για την αναδημιουργία της ανθρωπότητας. Η Γραφή μας ομιλεί για την «κένωση» του Υιού του Θεού. Πρόκειται για ένα εξαιρετικά συμπυκνωμένο χριστολογικό ύμνο της προς Φιλιππησίους επιστολής (2,6-11) που περιγράφει την ταπεινή σάρκωση του Χριστού, ο οποίος «εαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβὼν» και έφθασε μέχρι του εσχάτου σημείου κενώσεως που είναι ο θάνατος του σταυρού. Εν τούτοις μας ομιλεί παράλληλα η Γραφή και για το «πλήρωμα» του Υιού του Θεού, ο οποίος κατέχοντας ο ίδιος το «πλήρωμα της θεότητας» γεμίζει τα πάντα· τόσο και τέτοιο πλήρωμα ώστε να περισσεύει για όλους μας: «και εκ του πληρώματος αυτού ημείς

πάντες ελάβομεν» (Ιω. 1,16).

Η κένωση και το πλήρωμα προσδιορίζουν και την αγάπη των ανθρώπων που είναι αντανάκλαση της θείας αγάπης. Τί σημαίνει αυτό; Πολύ συχνά έχουμε μια επιφανειακή αντίληψη για την αγάπη, την οποία θεωρούμε σαν επί μέρους εκδήλωση και όχι σαν ολοκληρωτικό δόσιμο. Ξεχνούμε ότι η αγάπη είναι «κένωση», άδειασμα, ώστε αυτό που έχουμε (όχι απλώς το περίσσειμα) να δοθεί στον άλλον, ο οποίος σε μια συγκεκριμένη στιγμή το χρειάζεται περισσότερο από μας. Ας θυμηθούμε τήν παραβολή του Καλού Σαμαρείτη· δίνει κρασί και λάδι και το υποζύγιό του, πράγματα χρήσιμα γι' αυτόν εκθέτει τον εαυτό του σε κίνδυνο, καθυστερεί το ταξίδι του, πληρώνει τον πανδοχέα, υπόσχεται να επανέλθει για να συνεχίσει τις φροντίδες. Κι' ενώ είναι μια κένωση η αγάπη, είναι συγχρόνως και πλήρωμα. Γεμίζει ο άνθρωπος χαρά, πληρούται ζωής, θείας ζωής, γίνεται κατ' εικόνα και ομοίωση του Χριστού.

Έτσι μπορούμε να καταλήξουμε. Ο καλύτερος τρόπος αξιοποίησεως του παρόντος είναι η αγάπη. Όταν υπάρχει αυτή, ιεραρχούνται και αξιοποιούνται όλοι οι άλλοι σκοποί της ζωής, γιατί παίρνουν περιεχόμενο απ' αυτήν. Κι' έτσι δεν φοβάται κανείς το γρήγορο πέρασμα του χρόνου, γιατί η αγάπη «ουδέποτε εκπίπτει» (Α' Κορ. 13,8), φθάνει στην αιωνιότητα και δεν τελειώνει.

Αυτό το σταμάτημα του χρόνου το βιώνει κανείς μέσα στην Εκκλησία. Μέσα σ' αυτήν ο χρόνος έχει άλλες διαστάσεις, γίνεται «λειτουργικός χρόνος». Η θυσία του σταυρού, που έλαβε χώρα κάποτε στο παρελθόν, γίνεται με τη Θεία Ευχαριστία ένα παντοτινό παρόν που το ζει ο πιστός αυτή τη στιγμή· κι' επίσης ο μελλοντικός κόσμος της αναστάσεως βιώνεται σαν να ήλθε ήδη. Το παρελθόν του σταυρού και το μέλλον της αναστάσεως συντίθενται σ' ένα αιώνιο παρόν που δεν τελειώνει ποτέ. Γιατί ο πιστός «κοινωνεί» διαρκώς σ' αυτή τη θεία δωρεά.

3.Τό μέλλον

Μπαίνουμε τώρα στην εξέταση της τρίτης διαστάσεως του χρόνου, του μέλλοντος, μέσα στα πλαίσια της πνευματικής ζωής. Εάν το παρελθόν μας ενδιαφέρει εδώ από την άποψη ότι μπορούμε να το ανακτήσουμε στην περίπτωση που έφυγε άδαιο και αναξιοποίητο, κι' αν το παρόν μας απασχόλησε ως ο κατ' εξοχήν χρόνος που έχουμε μέσα στα χέρια μας για δράση, το μέλλον μας ενδιαφέρει ακόμη περισσότερο, γιατί σ' αυτό περιμένουμε την εκδίπλωση της όλης προσωπικότητας και την εξέλιξη της ζωής μας. Με την διαφορά ότι το μέλλον σαν κάτι άγνωστο για τον άνθρωπο προξενεί σ' αυτόν μια ανησυχία, είτε σαν επικείμενο είτε σαν απομακρυσμένο. Μη ξέροντας κανείς πώς θα εκτυλιχθούν τα μελλοντικά γεγονότα αγωνιά, κι' ακόμη περισσότερο αγωνιά για το μέλλον που

τον περιμένει μετά τα όρια της ζωής του. Το ενδεχόμενο του προσωπικού αφανισμού μας προξενεί ανατριχίλα, κι' ως εκ τούτου προσπαθούμε από κάπου να κρατηθούμε για να μη παραλύσουμε με την σκέψη του μηδενός. Απ' τα αρχαία χρόνια ο άνθρωπος με πολλή λαχτάρα ζήτησε λύσεις που νόμιζε ότι βρήκε είτε με την μύηση στα διάφορα μυστήρια που υποσχόταν αθανασία είτε με τις ποικίλες δοξασίες για την μετά θάνατο ζωή. Έστω και μια σύντομη αναδρομή σ' αυτές δεν είναι δυνατή στα πλαίσια του θέματος μας. Θα αναφερθούμε μόνο στην προσφορά του Χριστιανισμού, στην ανταπόκρισή του προς την πανανθρώπινη αυτή λαχτάρα της προσωπικής επιβιώσεως.

Ότι ο θάνατος είναι ένα τρομερό και συνταρακτικό γεγονός δεν το αρνείται ο Χριστιανισμός, ούτε κάνει καμιά ωραιοποίηση του γεγονότος αυτού που είναι το έσχατο αποτέλεσμα της φθοράς. Ένας ύμνος του Ιωάννη Δαμασκηνού ομιλεί για την άμορφη και άδοξη κατάσταση της «κατ' εικόνα Θεού πλασθείσης ωραιότητος», θεωρώντας τον άνθρωπο σαν μια ενότητα σώματος και ψυχής. Ο ίδιος ο Χριστός ιδρώνει με πηκτό ιδρώτα που μοιάζει με θρόμβο αίματος, όχι βέβαια γιατί φοβάται ο ίδιος, αλλά γιατί βλέπει μπροστά του την τρομακτική συνέπεια της αμαρτίας και της φθοράς. Δεν έχουμε στον κήπο της Γεθσημανή την ηρεμία του Σωκράτη. Ο Σωκράτης είναι ιδεαλιστής, ο Χριστός είναι ρεαλιστής. Ο Σωκράτης πιστεύει ότι το σώμα είναι κακό εκ φύσεως και χαίρεται που η ψυχή του θα πετάξει στην αιώνια πατρίδα της και θα γλυτώσει από την φυλακή της ύλης. Δεν συνειδητοποιεί την τραγωδία της φθοράς, δεν ξεκινά από την αντίληψη περί του κόσμου ως δημιουργήματος του Θεού· δεν παίρνει επάνω του τα βάρος της κακίας όλης της ανθρωπότητας. Βέβαια θαυμάζει κανείς το θάρρος του μπροστά στην διάλυση της σχέσεως σώματος και ψυχής, δεν μπορεί όμως να δώσει ευρύτερες και μάλιστα πανανθρώπινες διαστάσεις στον τόσο κατά τα άλλα υποδειγματικό και ηρωικό θάνατό του.

Με τον Χριστά τα πράγματα είναι διαφορετικά. Δεν είναι ο Χριστός ιδεαλιστής φιλόσοφος. Βλέπει με πολύ ρεαλισμό το πραγματικό γεγονός της συντριβής της ζωής και πίνοντας μέχρι τέλος το ποτήρι της υπακοής στον Πατέρα, περνά από το βασίλειο του θανάτου για να εξέλθει νικητής. Κι' αυτό έχει σημασία για όλη την ανθρωπότητα. Τις ανθρωπολογικές συνέπειες του θανάτου και της αναστάσεως του Χριστού τις βλέπει κανείς παραστατικά στις βυζαντινές εικόνες της αναστάσεως, όπου ο Χριστός θραύει τα δεσμά του Άδη και πιάνει από τα χέρια τους ανθρώπους για να τους αναστήσει μαζί του. Το μήνυμα αυτής της ζωής που κατανικά τον θάνατο είναι το βασικό μήνυμα του Χριστιανισμού προς την ανθρωπότητα. Θα επανέλθουμε σ' αυτό πιό κάτω.

Υπάρχει και μια άλλη στάση που δείχνει παλληκαριά ανάλογη προς την σωκρατική

άλλα με διαφορετικές προϋποθέσεις. Είναι η περίπτωση του Καζαντζάκη, με το γνωστό επίγραμμα του: «Δεν φοβάμαι τίποτε, δεν ελπίζω τίποτε, είμαι ελεύθερος». Είναι ασκητής όχι γιατί περιμένει καμιά ανταπόδοση, αλλ' ακριβώς γιατί δεν περιμένει τίποτε. Ελεύθερα και άφοβα δεν περιμένει τίποτε μετά τον θάνατό του. Δεν μπορεί κανείς να μη θαυμάσει αυτή την παλληκαριά μπροστά στο θάνατο (θυμηθείτε το γλέντι των τριών φίλων γύρω από τον νεκρό Μανούσακα στον Καπετάν Μιχάλη). Αλλά πρέπει να διερωτηθούμε, μήπως αυτή η στάση, όταν δεν πηγάζει από την πίστη στην ανάσταση, είναι μια υπερφίαλη αυτοπεποίθηση, μια δαιμονική αυτάρκεια.

Θάταν ψέμα να ισχυρισθεί κανείς ότι δεν φοβάται το θάνατο. Η προσωπική του συνάντηση μ' αυτόν θα τον διαψεύσει. Η μόνη δύναμη που μπορεί να θωρακίσει τον άνθρωπο όχι για να ξεφύγει τη σκέψη του θανάτου αλλά να συμφιλιωθεί μαζί της και να την νικήσει είναι η ελπίδα, που είναι στενά συνδεδεμένη με την πίστη στο σταυρό και στην ανάσταση του Χριστού. Σε αυτό το δεύτερο μέρος έγινε λόγος για την αγάπη. Εδώ θα συμπληρώσουμε το χριστιανικό τρίπτυχο αναλύοντας με συντομία τις άλλες δύο πτυχές του.

Είναι εύκολο πράγμα η πίστη; Και γιατί τότε ο ίδιος ο Χριστός διερωτάται λέγοντας αυτή την τρομερή φράση: «Πλην ο Υιός του ανθρώπου ελθών άρα ευρήσει την πίστιν επί της γης;» (Λουκ. 18,8). Είναι τόσο απλό να πιστέψεις ότι μέσα από τα συντρίμια του θανάτου θα προέλθει μια νέα ζωή σαν δώρο του Θεού; σαν μια νέα δημιουργία; Ασφαλώς είναι δύσκολο, κι' ας μην αυταπατόμαστε λέγοντας το αντίθετο. Γι' αυτό και ο Απ. Παύλος τονίζει στις επιστολές του ότι δεν χρειάζονται πολλά έργα για να σωθεί ο άνθρωπος· ένα μόνο αρκεί, η πίστη. Όλα τα άλλα είναι καρπός και συνέπεια αυτής της πίστεως. «Ο δε δίκαιος εκ πίστεως ζήσεται» (Ρωμ. 1,17). Μέσα σ' ένα κόσμο πού έχει γνωρίσει απογοητεύσεις, καταστροφές και ερείπια, χρειάζεται τόλμη και ηρωισμός για να ξεπεράσεις τα φανταχτερά εμπόδια της λογικής και να θεωρήσεις σαν πραγματικά «τα μη βλεπόμενα» σύμφωνα με τον ορισμό της προς Ε-βραίους επιστολής ότι «πίστις εστίν ελπιζομένων υπόστασις, πραγμάτων έλεγχος ου βλεπομένων» (11,1). Ο φυσικός άνθρωπος (έτσι όπως η φύση του έχει διαμορφωθεί από την αμαρτία) θέλει εγγυήσεις για τα μη βλεπόμενα, θέλει αποδείξεις, θέλει πειστήρια. Αλλιώς δεν διακινδυνεύει. Η πίστη είναι ένα άλμα πάνω απ' όλα αυτά· χωρίς να είναι παράλογη, είναι υπέρλογη. Κατορθώνει αυτά που για ένα λογικό άνθρωπο φαίνονται ακατόρθωτα. Εδώ είναι απαραίτητη η ακόλουθη διευκρίνιση. Στο Χριστιανισμό όταν μιλάμε για πίστη, δεν εννοούμε απλώς μια παραδοχή ορισμένων θεωρητικών αληθειών, μια τοποθέτηση δηλ. του μυαλού του ανθρώπου έναντι αυτών. Η πίστη η χριστιανική έχει σαν περιεχόμενο ένα συγκεκριμένο πρόσωπο, κι' ένα συγκεκριμένο ιστορικό γεγονός, το σταυρό του Χριστού, που στήθηκε στο

Γολγοθά επί Ποντίου Πιλάτου, ηγεμόνος της Ιουδαίας και επί Τιβερίου Καίσαρος, αυτοκράτορα της Ρώμης.

Εάν πιστεύει κανείς αυτό το ιστορικό γεγονός με τις σωτηριολογικές του διαστάσεις, τότε η ελπίδα για το μέλλον έρχεται σαν άμεση συνέπεια. Γιατί η ελπίδα δεν είναι παρά η άλλη όψη της πίστewς, αυτή που είναι στραμμένη προς το μέλλον, προς την ερχόμενη βασιλεία του Θεού, προς τον αναμενόμενο Κύριο. Έτσι η ελπίδα αποκτά τεράστια υπαρξιακή σημασία. Δεν είναι τυχαίο ότι υμνήθηκε τόσο πολύ από την σύγχρονή μας υπαρξιακή φιλοσοφία. Ο φιλόσοφος G. Marcel γράφει στο βιβλίο του «Η μεταφυσική της ελπίδος»: «Ελπίζω σημαίνει, έχω την ενδόμυχη βεβαιότητα ότι η τωρινή ανυπόφορη φαινομενική κατάσταση δεν θα είναι οριστική, αλλά θα υπάρξει μια διέξοδος . . .». Βέβαια όσο κι' αν είναι παρήγορο ότι μέσα στην ατμόσφαιρα της απαισιοδοξίας και απελπισίας που χαρακτηρίζει τη σύγχρονη, την άθρη κυρίως, υπαρξιακή φιλοσοφία, ακούγεται και η φωνή χριστιανών φιλοσόφων, δεν εξαντλεί όμως με όλα αυτά το περιεχόμενο της χριστιανικής ελπίδας. Γιατί στο χριστιανικό Ευαγγέλιο η ελπίδα δεν είναι η τελευταία σανίδα από την οποία πιάνεται ο απεγνωσμένος άνθρωπος για να μη καταποντισθεί στο χάος του μηδενός, δεν είναι μια ανθρώπινη προσπάθεια. Είναι δωρεά του Θεού. Όταν ο Παύλος κάνει λόγο για την «ελπίδα την αποκειμένην ημίν εν ουρανοίς» (Κολ. 1,5), δεν εννοεί το ελπίζειν σαν προσπάθεια αλλά το περιεχόμενο αυτής της ελπίδας που είναι δοσμένο από το Θεό και που αναμένεται στην πληρότητά του μελλοντικά. Έχοντας τέτοιο σίγουρο περιεχόμενο «η ελπίς ου καταισχύνει» (Ρωμ. 5,5)· δεν μπορεί να διαψεύσει τον άνθρωπο, γιατί έχει ένα υπαρκτό αντίκρουσμα, υπαρκτό και βέβαιο, όσο και αν είναι μη βλεπόμενο με τα σωματικά μάτια.

Μερικές φορές όταν μιλούμε για το μεταθάνατο μέλλον, το αντιμετωπίζουμε διανοητικά και όχι βιωματικά. Είναι ένας κίνδυνος από τον οποίο πρέπει να προφυλαχθούμε. Το μυαλό ζητά περιγραφές, θέλει να συλλάβει τις λεπτομέρειες για τον τόπο ή τον τρόπο της μελλοντικής ζωής. Γι' αυτό και δόθηκαν στη διάρκεια της ιστορίας πολλές περιγραφές με κατηγορίες και διαμερίσματα του μελλοντικού κόσμου, ανάλογα με το είδος της αμαρτίας ή της αρετής. Ανώφελες αναζητήσεις της διανοητικής περιέργειας! Η Γραφή μας ομιλεί για τον μελλοντικό κόσμο με τις ακόλουθες εκφράσεις: «... και ούτω πάντοτε συν Κυρίω εσόμεθα» (Α' Θεσ. 4,17), «. . . εγείρεται σώμα πνευμα-τικόν» (Α' Κορ. 15,44), «οίδαμεν ότι εάν φανερωθή, όμοιοι αυτώ εσόμεθα, ότι οψόμεθα αυτόν καθώς έστι· και πας ο έχων την ελπίδα ταύτην επ' αυτώ αγνίζει εαυτόν, καθώς εκείνος αγνός έστιν» (Α' Ιω. 3,2-3), κ.ά.

Η τελευταία αυτή φράση του Ιωάννη είναι πολύ ενδεικτική. Όποιος έχει αυτή την

ελπίδα στο Θεό δεν καταφεύγει στις φανταστικές διανοητικές περιγραφές, αλλά σε κάτι συγκεκριμένο που συνδέεται με τη ζωή του: «αγνίζει εαυτόν, καθώς εκείνος αγνός έστιν». Η καλλίτερη προετοιμασία για το μέλλον συνίσταται στη σωστή ζωή του παρόντος, στη ζωή της πίστεως, της ελπίδας και της αγάπης. Ο άνθρωπος είπαμε ότι συνήθως φοβάται το τέλος του· ο ελπίζων και έχων έργα αγάπης νικά τη φυσική φοβία, γιατί «η τελεία αγάπη έξω βάλλει τον φόβον» (Α' Ιω. 4,18).

Απ' όλα αυτά φαίνεται ότι το μήνυμα του Χριστιανισμού στον κόσμο είναι μήνυμα αισιοδοξίας. Το κέντρο της Κ. Διαθήκης δεν βρίσκεται στο χαμένο παρελθόν του Αδάμ, αλλά στον καινό ουρανό και στην καινή γη που υπόσχεται ο Χριστός για το μέλλον. Κι' όταν η Κ. Διαθήκη, και στη συνέχεια η Εκκλησία, τονίζουν ότι η κάθε χρονική στιγμή της ζωής είναι δυνατό να σημάνει τον ερχομό του μέλλοντος, δεν το κάνουν για να προκαλέσουν αισθήματα καταθλίψεως αλλά για να μας οδηγήσουν στη δημιουργικότητα και την επωφελή χρησιμοποίηση του παρόντος. Η σκέψη του τέλους οδηγεί στην όρεξη για δράση και δημιουργία, ώστε την ώρα της κρίσεως να μη βρεθούμε με άδεια χέρια. Οι ύμνοι της Εκκλησίας, ιδίως της Μ. Τεσσαρακοστής, όταν μιλούν για το τέλος που εγγίζει, δεν τα κάνουν για να μας γεμίσουν με κατάθλιψη αλλά για να παρωθήσουν στην εγρήγορση και την γεμάτη δημιουργικότητα αναμονή. Γιατί το μέλλον δεν οικοδομείται αυθαίρετα. Το οικοδομούμε και εμείς, μαζί βέβαια με το Θεό. Έτσι ο ερχομός του δεν είναι φοβερός αλλά ευχάριστος. Η Αποκάλυψη του Ιωάννη τελειώνει με την υπόσχεση του Κυρίου «ναι έρχομαι ταχύ» και με την προσευχή της Εκκλησίας «ναι έρχου, Κύριε Ιησού». Ο τόνος πού κυριαρχεί στο κείμενο αυτό δεν είναι ο φόβος που έρχεται ο Κύριος, αλλά η χαρά που εκπληρώνεται η ελπίδα της Εκκλησίας.

Πηγή: Ιωάννη Δ. Καραβιδόπουλου, Ομοτ. Καθηγητού Πανεπιστημίου Αθηνών, «Προβληματισμοί», τ.3, εκδ. Χ.Φ.Ε.